

1

(tłumaczenie na j. pol. – UNHCR)

UNHCR, 01.06.1993

TŁUMACZENIE USTNE W KONTAKTACH Z UCHODźCAMI (RLD 3)

Czerwiec 1993

Wprowadzenie

Skąd pomysł na opracowanie niniejszego modułu?

Funkcja spełniana przez tłumaczy ustnych – polegająca na pokonywaniu bariery językowej – ma kluczowe znaczenie w kontekście międzynarodowym. Funkcja ta zyskuje dodatkowy wymiar w odniesieniu do zadań, dla realizacji których powołane zostało Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), a które sprowadzają się do zapewniania ochrony i niesienia pomocy uchodźcom.

Z wielu sytuacji, w których istnieje zapotrzebowanie na usługi tłumaczenia ustnego, najistotniejszym jest przesłuchanie w postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy. Nadanie – bądź nie – wnioskodawcy statusu uchodźcy będzie miało bezpośredni wpływ na życie i położenie jego samego i jego rodziny. Na prowadzącym przesłuchanie spoczywa duży ciężar odpowiedzialności. Łatwość nawiązywania kontaktu i umiejętność precyzyjnego komunikowania się mają również bardzo istotne znaczenie i właśnie na tym polu tłumacz ustny ma do odegrania największą rolę.

Osoby proszone o świadczenie usług tłumaczenia ustnego – zwłaszcza te posiadające niewielkie jeszcze doświadczenie z pracy dla UNHCR – potrzebują wytycznych, by móc efektywnie wywiązywać się z powierzonej im roli. Niniejszy moduł został opracowany z myślą o zapewnieniu tłumaczom ustnym takich wytycznych i zaspokojeniu zapotrzebowania ze strony szerokiej rzeszy użytkowników, w tym osób, które stosunkowo rzadko miały dotąd do czynienia z tłumaczeniem ustnym.

Zawartość modułu i metoda jego opracowania

Moduł obejmuje cztery Rozdziały, tj.:

- Zrozumienie kontekstu
- Wybór rodzaju tłumaczenia ustnego
- Sporządzanie notatek na potrzeby tłumaczenia konsekwentnego
- Porady ogólne

Moduł powstał w oparciu o sugestie przekazane przez szereg osób i pochodzące z wielu źródeł zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz UNHCR, w tym przez Międzynarodową Komisję Katolicką ds. Migracji. Wszyscy oni posiadają bezpośrednie doświadczenie w korzystaniu z usług tłumaczy ustnych, szczególnie w ramach procesu ustalania statusu uchodźcy. Przy

2

opracowywaniu niniejszego modułu korzystaliśmy również z fachowej wiedzy zawodowego tłumacza ustnego, pani Kathy Bijleveld, której jesteśmy niezmiernie wdzięczni.

Zastosowania modułu

- Niniejszy moduł został pomyślany głównie jako narzędzie do samodzielnej nauki.

Każdy rozdział rozpoczyna się od wyznaczenia prostych celów nauczania, które składają się na podstawę samego tekstu. Tam, gdzie było to możliwe, porady i praktyczne wskazówki przekazywane są w postaci list sprawdzających (checklist) w celu zapewnienia szybkiego i łatwego odnajdywania poszukiwanych informacji przez użytkownika. W uzasadnionych przypadkach zaleca się dodatkowe szkolenia.

- Moduł może również być wykorzystywany przez pracowników Biura UNHCR i jego partnerów operacyjnych, którzy często korzystają z usług tłumaczy ustnych. Moduł

będzie im pomocny w lepszym zrozumieniu roli tłumacza ustnego i stosowanych przez niego technik. Mogą oni także zdecydować się na wykorzystanie go jako podstawy ewentualnych szkoleń oferowanych własnym tłumaczom ustnym. Ze względów praktycznych punktem odniesienia w niniejszym module jest język angielski. Tym niemniej zawarte w nim podstawowe zasady znajdują zastosowanie do wszystkich innych języków.

Podziękowania

Pragniemy podziękować Fundacji Forda za wsparcie finansowe w pokryciu kosztów opracowania niniejszego modułu szkoleniowego.

Rozdział pierwszy

Zrozumienie kontekstu

W tym rozdziale znajdą Państwo odpowiedzi na następujące pytania:

- Jaki cel przyświecał powołaniu UNHCR?
- Jaki jest mandat UNHCR?
- Gdzie i w jaki sposób działa UNHCR?
- Jakiego rodzaju zadania realizuje UNHCR?
- Na czym polegają funkcje ochronne UNHCR?
- Jak przebiega proces ustalania statusu uchodźcy?

Istotne jest, aby każdy tłumacz ustny pracujący z uchodźcami, rozumiał szerszy kontekst swej pracy. Celem niniejszego rozdziału jest objaśnienie tego kontekstu. Chociaż przedstawione tutaj informacje są zwięzłe, ważne jest, aby przeczytali je Państwo z uwagą. Zapoznając się z zawartością niniejszego rozdziału uzyskają Państwo odpowiedzi na niektóre z podstawowych pytań odnoszących się do Biura Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców (UNHCR),

3

miejsca zajmowanego przez Biuro w systemie Narodów Zjednoczonych, historii i zakresu obowiązków UNHCR, definicji uchodźcy i procesu ustalania statusu uchodźcy.

Bardziej szczegółowe informacje zostały zawarte w ogólnym Informatorze wydawanym przez UNHCR jak również w innych modułach szkoleniowych, takich jak Wprowadzenie do ochrony międzynarodowej (RLD 1), UNHCR w systemie Narodów Zjednoczonych (OHC 2) i Ustalanie statusu uchodźcy (RLD 2). Kopie wszystkich tych tekstów można znaleźć w Biurach terenowych UNHCR bądź otrzymać z Działu Szkoleń Biura Głównego UNHCR w Genewie.

Zrozumienie szerszego kontekstu zakresu prac UNHCR pomoże Państwu w efektywniejszej realizacji zadań wymagających obecności tłumacza ustnego. Szczególnie dotyczy to wywiadów o ustalenie statusu uchodźcy.

Jaki cel przyświecał utworzeniu UNHCR?

Idea utworzenia UNHCR zrodziła się po drugiej wojnie światowej w czasie, gdy kwestia praw człowieka była jednym z priorytetów wspólnoty międzynarodowej. Bezpośrednim poprzednikiem UNHCR była Międzynarodowa Organizacja ds. Uchodźców (International Refugee Organization), która zajmowała się przesiedlaniem osób pozbawionych dachu nad głową wskutek działań wojennych. Jej mandat wygasł w roku 1950. W tym okresie żyło ponad milion uchodźców, z których wielu przebywało w obozach.

Decyzją Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w roku 1951 w charakterze nowej organizacji humanitarnej powołany został Wysoki Komisarz NZ ds. Uchodźców. Komisarz jest wybierany przez Zgromadzenie Ogólne i podlega temu organowi poprzez Radę Gospodarczą i Społeczną. Dyrektywy regulujące zasady polityki UNHCR są przekazywane przez Zgromadzenie Ogólne. Zgodnie ze Statutem działania UNHCR mają charakter humanitarny i apolityczny.

Jaki jest mandat UNHCR?

UNHCR posiada dwie zasadnicze funkcje. Są to:

- zapewnianie międzynarodowej ochrony uchodźcom; oraz
- poszukiwanie trwałych rozwiązań ich problemów.

Rozwiązania te mieszczą się w trzech kategoriach:

- dobrowolna repatriacja: zazwyczaj preferowane rozwiązanie;
- osiedlanie: pomoc uchodźcom w integracji ze społecznością kraju goszczącego; oraz
- przesiedlanie: zachęcanie rządów do wskazywania lokalizacji przeznaczonych pod osiedlanie się na stałe.

4

Gdzie i w jaki sposób działa UNHCR?

Biuro Główne UNHCR znajduje się w Genewie. UNHCR posiada biura terenowe na całym świecie. Znaczna część pracy UNHCR jest realizowana za pośrednictwem partnerów operacyjnych. Mogą nimi być krajowe bądź miejscowe władze zainteresowanego państwa, inne organizacje wchodzące w skład systemu Narodów Zjednoczonych, organizacje pozarządowe lub prywatne agencje techniczne.

Jakiego rodzaju zadania realizuje UNHCR?

Skala i zakres działalności UNHCR uległy radykalnej zmianie z upływem lat.

Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku Europa Zachodnia stopniowo zamykała utworzone po drugiej wojnie światowej obozy uchodźców. Wielu uchodźców znalazło nowy dom w obu Amerykach i Oceanii. Tymczasem do Europy Zachodniej zaczęło napływać co roku 10 tysięcy nowych uchodźców z Europy Wschodniej. Pierwszą dużą powojenną migrację stanowiło 200 tysięcy Węgrów zbiegłych do Europy Zachodniej w 1956 roku. Dla wszystkich spośród nich znaleziono odpowiednie rozwiązania. W roku 1959 reputacja i finanse UNHCR zyskały wiele dzięki kampanii Światowego Roku Uchodźców.

Przez kolejne dziesięciolecia sytuacja uchodźców ulegała stopniowemu pogorszeniu. W latach sześćdziesiątych XX wieku rosnąca liczba wojen o niepodległość, pojawienie się nowych mocarstw, wybuchy wojen domowych i konflikty podlegające rywalizacji pomiędzy Wschodem a Zachodem przyczyniły się do ucieczki setek tysięcy Afrykańczyków. Na przestrzeni kilku tylko lat środek ciężkości migracji przesunął się z Europy do krajów Trzeciego Świata.

Lata siedemdziesiąte XX wieku były świadkiem masowych ruchów populacji, począwszy od 10-milionowej fali Bengalczyków uciekających ze swej rozdartej wojną ojczyzny. Exodus za exodusem z Kambodży, Etiopii, Laosu, Afryki Południowej, Sudanu i Wietnamu przyczyniły się do wzrostu liczby uchodźców z 2,5 miliona do 8 milionów w ciągu zaledwie 10 lat. Coraz trudniej było znaleźć trwałe rozwiązania. Dla wielu bycie uchodźcą oznaczało długoletni pobyt w obozie.

W latach osiemdziesiątych XX wieku pięciomilionowa fala Afgańczyków dotarła do Pakistanu i Iranu. Doszło do nowych exodusów w Ameryce Centralnej i Afryce oraz stałego odpływu ludności z Wietnamu. W tej samej dekadzie nastąpił dramatyczny przyrost liczby osób z Południa ubiegających się o azyl w państwach Północy. Pod koniec lat osiemdziesiątych UNHCR miał już pod opieką prawie 16 milionów uchodźców.

W obecnym dziesięcioleciu brak jest widocznych oznak spowolnienia w tym zakresie. W miarę rozwoju wypadków w świecie pozimnowojennym skala humanitarnych potrzeb stale rośnie. Nagłe przeniesienie środka ciężkości w stosunkach międzynarodowych przyniosło kolejne fale uchodźców nowych rozmiarów i o niespotykanej dotąd złożoności. W Europie sytuacja w byłej Jugosławii postawiła UNHCR przed największym wyzwaniem od czasu konfliktu w Zatoce Perskiej w roku 1991 i będącego jego następstwem exodusu przeszło miliona Irakijczyków na terytorium Iranu i Turcji. W innych regionach świata, w szczególności w Afryce, miliony uchodźców szukają ochrony i pomocy ze strony UNHCR.

5

Na czym polegają funkcje ochronne UNHCR?

W zwykłych okolicznościach każda osoba ma zapewnioną ochronę ze strony władz państwa, którego jest obywatelem. Tymczasem uchodźcy – z racji specyfiki swej sytuacji – pozbawieni są ochrony zapewnianej przez władze krajowe. UNHCR zostało stworzone przez wspólnotę międzynarodową głównie z zadaniem zapewnienia międzynarodowej ochrony takim osobom. Konwencja Genewska dotycząca statusu uchodźców z 1951 r. (ratyfikowana dotąd przez ponad 100 państw) stanowi najbardziej kompleksową dotychczas próbę skodyfikowania i zapewnienia humanitarnego traktowania uchodźców. Wiele zadań realizowanych przez UNHCR w ramach sprawowanych przez nie funkcji ochronnych jest ściśle powiązanych z postanowieniami tej ważnej Konwencji.

Poniższe zestawienie nie jest bynajmniej wyczerpujące. Określa ono niektóre z priorytetowych zadań tak, aby dać Państwu wyobrażenie o działaniach UNHCR w zakresie zapewniania ochrony międzynarodowej i pomóc Państwu zrozumieć znaczenie statusu uchodźcy. Zapewnianie ochrony polega na:

- zapewnieniu przyjmowania osób ubiegających się o status uchodźcy, zwłaszcza wówczas gdy państwa ulegają pokusie zamykania swych granic dla wszystkich osób bez różnicy;
- zapobieganiu zawracaniu (zasada non-refoulement), czyli sprzeciwianie się działaniom zmierzającym do deportacji bądź odsyłania uchodźców do kraju, gdzie ich życie lub wolność może być zagrożone;
- upewnianiu się, że traktowanie osób ubiegających się o azyl odpowiada pewnym podstawowym normom humanitarnym. Obowiązkiem UNHCR jest zachęcanie rządów do wprowadzania poprawek do krajowego ustawodawstwa i dopilnowanie, aby było ono właściwie stosowane;
- upewnianiu się, że osoby ubiegające się o azyl mają możliwość udziału w procesie ustalania statusu uchodźcy (szczególnie istotne w tym przypadku);
- zwalczaniu piractwa czy przypadków długotrwałych zatrzymań; oraz
- promowaniu łączenia rozdzielonych rodzin uchodźców. Jest to szczególnie ważne, gdy członkowie rodziny zostają w kraju pochodzenia lub w kraju, gdzie udzielono im pierwotnie ochrony i pragną dołączyć do głowy rodziny w kraju przesiedlenia.

Jak przebiega proces ustalania statusu uchodźcy?

Definicja uchodźcy zawarta w Konwencji z 1951 roku i w Statucie UNHCR stanowi, że osoba ubiegająca się o status uchodźcy musi spełnić cztery główne przesłanki:

1. pobytu poza krajem pochodzenia;
2. uzasadnionej obawy;
3. prześladowania;
4. powodu prześladowania (ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność do konkretnej grupy społecznej czy określone przekonania polityczne).

Celem wywiadu jest ustalenie, czy osoba ubiegająca się o status uchodźcy spełnia powyższe kryteria. Zaangażowanie UNHCR w ustalanie statusu uchodźcy jest zróżnicowane w zależności od kraju:

6

- UNHCR może przyznać status uchodźcy w oparciu o swój Statut. Dzieje się tak wówczas, gdy dany kraj nie jest stroną Konwencji z 1951 roku ani innych traktatów międzynarodowych. Taka sytuacja może mieć miejsce w państwie, które podpisało i/lub ratyfikowało Konwencję, ale nie uchwaliło przepisów wykonawczych do tejże w krajowym ustawodawstwie;
- UNHCR może prowadzić proces ustalania statusu uchodźcy w imieniu władz krajowych, które wolą pozostawić ten obowiązek UNHCR;
- UNHCR może uczestniczyć w procesie ustalania statusu uchodźcy w charakterze obserwatora/doradcy. Ma to zazwyczaj miejsce na etapie odwołania.

- Poza samą procedurą UNHCR może dokonać przeglądu odrzuconych wniosków dotyczących osób, które mają zostać wydalone.

Zapotrzebowanie na Państwa usługi może pojawić się w ramach każdej z powyższych sytuacji. Obowiązkiem prowadzącego przesłuchanie wywiad jest wyjaśnienie tłumaczowi, który proces znajduje zastosowanie w danym przypadku, i omówienie jego przebiegu. Osoba prowadząca wywiad jest także zobowiązana uważnie wysłuchać racji wnioskodawcy, zadawać mu pytania i ocenić, czy wnioskodawca spełnia kryteria prawne.

Państwa rola, jako tłumacza ustnego, polega na asystowaniu w ramach tego procesu poprzez zapewnianie kanału komunikacji. Każda ze stron przemawia Państwa głosem. To ważne zadanie, które musi zostać wykonane bardzo profesjonalnie.

Rozdział drugi

Wybór rodzaju tłumaczenia ustnego

W tym rozdziale poznają Państwo:

- cztery rodzaje tłumaczenia ustnego (i ich odmiany); oraz
- typowe sytuacje, w których znajdują one zastosowanie.

Jako tłumacze ustni mogą Państwo wybierać spośród kilku rodzajów tłumaczenia ustnego.

Zostały one pokrótce omówione w niniejszym rozdziale. W praktyce wybrana przez Państwa technika będzie zależała od okoliczności, w których przyjdzie Państwu tłumaczyć.

Cztery rodzaje tłumaczenia ustnego (i ich odmiany)

1. Tłumaczenie konsekutywne

Jest to zdecydowanie najbardziej rozpowszechniona forma tłumaczenia ustnego w kontaktach z uchodźcami, szczególnie w kontekście wywiadów o ustalenie statusu uchodźcy. Jako tłumacze ustni wysłuchują Państwo fragmentu wypowiedzi, a następnie powtarzają Państwo to, co usłyszeli w języku słuchacza(y). Potem mówca ponownie zabiera głos, aby znów zrobić przerwę i umożliwić tłumaczowi przełożenie kolejnego fragmentu. W ten sposób tłumacz ustny zabiera głos na zmianę z mówcą (w przeciwieństwie do tłumaczenia symultanicznego opisanego w dalszej części niniejszego opracowania).

Długość zapamiętywanych przez Państwa fragmentów wypowiedzi mówcy przed podaniem tłumaczenia będzie zależała od złożoności samej wypowiedzi i Państwa doświadczenia.

Świeżo upieczony tłumacz ustny powinien dążyć do tego, by tłumaczone przez niego

7

segmenty wypowiedzi były krótkie (nie dłuższe niż jedno lub dwa zdania). Bardziej doświadczony tłumacz będzie w stanie przyswoić dłuższe fragmenty. Kolejne rozdziały zawierają wskazówki dotyczące sposobu sporządzania notatek i inne ważne porady odnośnie tempa i podawania tłumaczenia pomocne w podnoszeniu efektywności Państwa pracy.

2. Tłumaczenie ustne streszczające

Jest to skondensowana forma konsekutywnego tłumaczenia ustnego wymagająca sporego doświadczenia i umiejętności. Tłumacz słucha uważnie dłuższej wypowiedzi mówcy równocześnie sporządzając notatki, a następnie dokonuje streszczenia w języku słuchaczy.

Takie podejście zakłada posługiwanie się przez tłumacza własnym osądem przy doborze tłumaczonych informacji i przeformułowanie pierwotnej wypowiedzi w bardziej zwięzłą, niekiedy z uwzględnieniem zmiany porządku kwestii poruszanych przez mówcę.

Niewykluczone, że będą Państwo musieli korzystać z tej metody tłumaczenia ustnego, gdy pomiędzy dwiema lub więcej osobami toczy się rozmowa, które nie może zostać przerwana (przykłady: spotkanie lub konferencja). Takie tłumaczenie jest znacznie mniej precyzyjne niż opisane powyżej tłumaczenie konsekutywne. Nie nadaje się ono do stosowania w przypadku wywiadu o ustalenie statusu uchodźcy ani w sytuacji, gdy szczegółowe informacje mają znaczenie.

3. Dosłowne tłumaczenie ustne

Ten rodzaj tłumaczenia ustnego zakłada tłumaczenie słowo w słowo każdej usłyszanej frazy

czy zdania. Tym samym tłumacz ustny podaje dokładne tłumaczenie słów mówcy zamiast oddawania intencji mówcy. Ten rodzaj tłumaczenia jest wykorzystywany w sądzie. Podczas wywiadu o ustalenie statusu uchodźcy tłumaczenie ustne słowo w słowo jest przydatne do precyzyjnego przekładu procedur i wypowiedzi zawierających ustalenia faktyczne.

Przykład:

Tłumaczenie słowo w słowo jest przydatne do przekazania definicji uchodźcy.

„Monitorowanie” jest ściśle powiązane z tłumaczeniem dosłownym, ale odbywa się z udziałem pisanego tekstu. W tym przypadku tłumacz ustny przekłada wypowiedź odczytywaną na głos z kartki.

Przykład: Prowadzący wywiad odtwarza nagraną wypowiedź wnioskodawcy.

W tym samym czasie tłumacz ustny dokonuje przekładu słowo w słowo w oparciu o posiadany tekst, umożliwiając osobie ubiegającej się o status uchodźcy weryfikację wierności pisemnej wypowiedzi.

Ten rodzaj tłumaczenia ustnego służy wykluczeniu ewentualnego nieporozumienia po jednej ze stron.

4. Tłumaczenie symultaniczne

W przypadku tego rodzaju tłumaczenia ustnego tłumacz ustny słucha mówcy i równocześnie tłumaczy jego wypowiedź. Takie tłumaczenie wymaga użycia sprzętu w postaci dźwiękoszczelnych kabin, mikrofonów i zestawów słuchawek, jak również zatrudnienia pomocniczego personelu technicznego. Tłumaczenie symultaniczne jest wykorzystywane

podczas konferencji międzynarodowych, ale rzadko znajduje zastosowanie w przypadku tłumaczenia w terenie.

„Szeptanka” jest kolejnym rodzajem tłumaczenia symultanicznego, ale takim które nie wymaga użycia sprzętu technicznego. Tłumacz ustny przekłada wypowiedź, a mówca nie przestaje mówić. W tym celu tłumacz musi znajdować się blisko ucha słuchacza i przemawiać ściszo i jednostajnym głosem („sotto voce”). Z oczywistych względów szeptanka jest odpowiednim rozwiązaniem jedynie dla jednej lub dwóch osób.

Przykład: Szeptanka sprawdza się podczas uroczystości, zgromadzeń publicznych lub spotkań grupowych.

Tłumaczenie symultaniczne jest techniką trudną wymagającą dużej koncentracji, dobrej pamięci krótkoterminowej i świetnej znajomości języka. Do biegłego opanowania tej techniki tłumaczenia konieczne jest doświadczenie i intensywne ćwiczenia.

Typowe sytuacje, w których wykorzystywane są poszczególne rodzaje tłumaczenia ustnego

Jak już wyjaśniono, wybrany przez Państwa rodzaj tłumaczenia ustnego podyktowany będzie okolicznościami. Poniższa tabela zawiera krótkie podsumowanie.

Rodzaj tłumaczenia ustnego Zastosowanie

Konsekutywne

Streszczające

Monitorowanie słowo w słowo

Szeptanka symultaniczna

Wywiady (o ustalenie statusu uchodźcy)

Gdy szczegółowe informacje nie są istotne

Dokumenty prawne

Uroczystość, spotkanie, itp.

Może się zdarzyć, że sytuacja wymaga zastosowania kombinacji dwóch rodzajów

tłumaczenia ustnego:

Przykład: Minister Zdrowia przybył ze stolicy na spotkanie z grupą przywódców uchodźców na terenie sporego obozu dla uchodźców. Spotkanie zostało zorganizowane po to, aby dać Ministrowi możliwość wysłuchania problemów zgłaszanych przez przywódców uchodźców. Z chwilą przybycia Minister wygłasza ogólną mowę, z której sporządzają Państwo notatki, a następnie dokonują tłumaczenia konsekutywnego.

Potem Minister zaprasza przywódców uchodźców do przedstawienia swoich postulatów. Teraz zajmują Państwo miejsce koło Ministra i podają mu szeptem do ucha tłumaczenie różnych wypowiedzi i pytań równocześnie z mówcami.

Przed opuszczeniem spotkania Minister wygłasza mowę zamykającą. Wracają Państwo do tłumaczenia konsekutywnego, ponownie przemawiając na głos.

9

Na potrzeby niniejszego modułu nacisk zostanie położony na tłumaczenie konsekutywne, jako że jest to najwłaściwsza metoda przekładu wywiadu o ustalenie statusu uchodźcy. To z kolei wymaga umiejętności notacji, która jest przedmiotem następnego Rozdziału.

Rozdział 3

Notacja na potrzeby tłumaczenia konsekutywnego

W tym rozdziale dowiedzą się Państwo:

- w jakim stopniu notacja może okazać się pomocna Państwu w tłumaczeniu konsekutywnym;
- jakie informacje należy zawrzeć w sporządzanych notatkach;
- czego należy unikać;
- jak należy przygotować się do tłumaczenia (w szczególności jeśli chodzi o wybór symboli stosowanych przez tłumacza);
- jakie zasadnicze punkty wypowiedzi mówcy należy zapamiętać; oraz
- jakie ćwiczenia można wykonywać we własnym zakresie.

Jak się Państwo przed chwilą przekonali, tłumaczenie konsekutywne jest tym, którym będą Państwo prawdopodobnie najczęściej posługiwać się w pracy z uchodźcami. Jest ono przydatne w przypadku formalnej wymiany zdań pomiędzy dwiema stronami, szczególnie wywiadu. Aby pracować efektywnie, będą Państwo musieli sporządzać notatki. Notacja jest techniką sama w sobie.

W jakim stopniu notacja może okazać się pomocna Państwu w tłumaczeniu konsekutywnym?

Ważne jest, aby zrozumieć, że efektywny system notacji podczas wywiadu:

- podnosi Państwa pewność siebie. Poleganie na własnej pamięci może okazać się ryzykowne, zwłaszcza gdy są Państwo zmęczeni;
- pomaga Państwu na skupieniu się na znaczeniu tego, co zostało powiedziane, zamiast tłumaczenia samych słów;
- umożliwia każdemu mówcy wypowiadanie się w bardziej swobodny sposób bez ciągłego robienia przerw na tłumaczenie. Częste przerywanie i przerzucanie się z jednego języka na drugi utrudnia tok myślenia i często zakłóca logikę i klarowność przekazu mówcy. Porwane wypowiedzi źle świadczą zarówno o mówcy jak i o tłumaczu;
- pomagają Państwu w wiernym relacjonowaniu wszystkich przekazywanych informacji i w tej samej kolejności co pierwotna wypowiedź. Zapewnia to ciągłość i precyzję tłumaczenia;

- jest pomocny osobie przeprowadzającej wywiad, która, z kolei, sporządza notatki w oparciu o Państwa tłumaczenie. Podczas tłumaczenia mogą Państwo wskazywać palcem nazwiska/nazwy i dane liczbowe, o których mowa jest w tłumaczeniu, tak aby osoba przeprowadzająca wywiad mogła zobaczyć na piśmie nazwisko/nazwę, której pisownia bądź zrozumienie nastręcza jej trudności;

10

- podnosi Państwa wiarygodność w oczach mówcy, który odnajdzie logikę i strukturę swej wypowiedzi obserwując, obserwując jak korzystają Państwo z notatek podczas tłumaczenia;
- będzie wykorzystywany w trakcie wywiadu bądź bezpośrednio po nim jako narzędzie weryfikacji, gdyby osoba przeprowadzająca wywiad zechciała sprawdzić jakiś szczegół.

Jakie informacje należy zawrzeć w sporządzanych notatkach?

Notacja na potrzeby tłumaczenia konsekwentnego stanowi bardzo szczególny sposób zapisywania i rozumienia tego, co Państwo słyszają. Sporządzane notatki mają stanowić uzupełnienie Państwa pamięci. Są one pomocą wizualną, fotograficznym przedstawieniem tego, co powiedział mówca. Muszą one zawierać:

- nazwy/nazwiska, daty i dane liczbowe; oraz
- fakty, opisy oraz inne szczegółowe informacje, które mogą zostać niezwłocznie przypomniane i przetłumaczone.

Państwa notatki przeznaczone są do natychmiastowego użycia i będą składać się ze słów, znaków i symboli, które mogą Państwo niezwłocznie powiązać z określoną ideą, bez zastanawiania się od razu nad tym, w jakim języku idea ta ma zostać wyrażona.

Przedstawione poniżej wytyczne i praktyczne wskazówki pomogą Państwu przyswoić dobrą technikę notacji na potrzeby tłumaczenia konsekwentnego. Tymczasem ważne jest, aby zdać sobie sprawę, że nie istnieje uniwersalny system notacji. Tak, jak każdego z nas charakteryzuje inny sposób myślenia i uczenia się, tak każdy z nas opracowuje na własne potrzeby odmienny system notacji. Sporządzanie notatek na potrzeby konsekwentnego tłumaczenia jest zatem procesem wysoce zindywidualizowanym. Efekt końcowy jednakże musi zawsze być taki sam w przypadku każdego z nas: nasz przekaz musi pod każdym względem odpowiadać przekazowi wyrażonemu przez pierwotnego mówcę.

Powodem posługiwania się systemem notacji, który „rzuci się w oko” i jest narzędziem wspierającym pamięć jest to, że dwóch mówców (w tym przypadku osoba przeprowadzająca wywiad i wnioskodawca) powinny zapomnieć o tym, że porozumiewają się przez posłańca czy pośrednika. Stąd tłumacz ustny musi być w stanie dokonać przekazu w równie naturalny sposób co mówca bez mozolnego odszyfrowywania własnych zapisków czy tracenia czasu na odczytywanie przetłumaczonych słów, przy równoczesnym zapewnieniu dużej wierności tłumaczenia.

Czego należy unikać?

Nigdy nie należy posługiwać się stenotypią w kontekście tłumaczenia konsekwentnego.

Poniżej przedstawiono powody, dla których korzystanie ze stenotypii nie jest pożądane w tym przypadku:

- niemożliwe jest przeczytanie za pierwszym razem kilku linijek zapisu stenotypicznego;
- odczytywanie stenotypicznego zapisu trwa dłużej, ponieważ jest odtworzeniem wypowiedzi mówcy słowo w słowo; oraz
- stenotypia nie zapewnia Państwu elastyczności we wpłataniu fraz i idei dodawanych przez mówcę w charakterze dodatkowych refleksji.

11

NOTATKI MAJĄ BYĆ MÓWIONE, A NIE CZYTANE!

Jak się do tego zabrać?

- Zawsze zaczynaj sporządzać notatki, kiedy tylko mówca zabierze głos. To, co zapowiedziano jako „kilka słów”, może okazać się wypowiedzią trwającą kilka minut i będą Państwo w stanie zapamiętać jedynie niewielką część tego, co zostało powiedziane;
- Zawsze należy się upewnić, że zapisywane przez nas słowa bądź znaki są łatwe do odczytania, tak że natychmiast będziemy w stanie je rozpoznać i przypomnieć sobie ich znaczenie.

Wykorzystywanie powierzchni całej kartki

- Budujcie Państwo swoje frazy w logiczny sposób, przy czym części strony powinny zostać zarezerwowane dla konkretnych części fraz z marginesami różnej szerokości i należy pozostawić dość miejsca, tak aby Państwa oko za pierwszym spojrzeniem uchwyciło sens całości.

Okolicznik czasu,

podmiot

orzeczenie

dopełnienie przymiotnik 1

przymiotnik 2

przymiotnik 3

Przykład: „Pierwszego dnia miesiąca moi dziadkowie lubili przyrządzać tradycyjne danie składające się z surowej ryby, warzyw i przypraw.”

On r day/mth,

my gps

♥d

cook fish (raw)

trad. food w. vegs

spices

Taka logiczna analiza dostarczy Państwu wszystkich wymaganych informacji na pierwszy rzut oka, równocześnie zapewniając elastyczność w doborze własnych słów.

Którym językiem należy się posługiwać?

Sporządzajcie Państwo notatki posługując się słowami z języka, który jako pierwszy przyjdzie Państwu do głowy. O ile jest to możliwe, najlepiej jest sporządzać notatki w języku docelowym (języku, na który będą Państwo tłumaczyć wypowiedź) tak, aby ewentualne problemy z tłumaczeniem zostały rozwiązane przed dokonaniem przekładu. Jeżeli nie przychodzi Państwu do głowy dokładne tłumaczenie, należy zapisać usłyszane słowo i, w trakcie tłumaczenia, sparafrazować ideę własnymi słowami.

12

Dobór stosowanych symboli

Ważne jest wypracowanie systemu dostosowanego do Państwa logicznego toku myślenia.

Opracowując własny system będą Państwo musieli tworzyć znaki i symbole, z których każdy przedstawia globalne pojęcie, które może zostać odtworzone w dowolnym języku, którego Państwo słuchacie i na który dokonujecie tłumaczenia. Poniżej przedstawiono niektóre przykłady symboli stosowanych przez wielu zachodnioeuropejskich tłumaczy ustnych do przedstawienia globalnych pojęć.

person, individual, man (osoba, człowiek)

country (kraj)

world (świat)

peace (pokój)

conversation, statement, speech, discussion (rozmowa, wypowiedź, przemowa, dyskusja)

thought (myśl)

to like, to welcome (lubić, witać)

agreement, approval (umowa, zgoda)

money (pieniądze)

programme (program)

Na podstawie tych globalnych pojęć powinni Państwo wypracować własne bardziej konkretne pojęcia tak, aby stworzyć niezawodne, od razu rozpoznawalne „skojarzenia”. Często można to zrobić, na przykład, dodając literę do globalnego pojęcia.

person (osoba)

refugee or (uchodźca lub)

mother (matka) father (ojciec)

population (ludność)

casualty (ofiara)

soldier (żołnierz)

country (kraj)

developed country (kraj rozwinięty)

developing country (kraj rozwijający się)

oil producing country (kraj produkujący ropę naftową)

the population of Canada (ludność Kanady)

many rich countries (wiele bogatych krajów)

Oznaczenie czasu

Należy wypracować własny precyzyjny system oznaczania czasu czasownika bądź czasu wykonania danej czynności.

Przykłady:

We say (mówimy) Ilo he likes to work (lubi pracować): he ♥s wko

We said (powiedzieliśmy) IId she is living in the States (mieszka w Stanach):

13

she liv. USA

We will say (powiemy) II-II

Przewyciężanie problemów ze składnią

Ten sam symbol może zostać użyty w odniesieniu do słów mających mniej więcej synonimiczne znaczenie, ale istotne jest znalezienie sposobu notacji wskazującego, czy dany symbol odnosi się do rzeczownika, podobnego rzeczownika, czasownika czy przymiotnika. Znow mamy do czynienia z indywidualnym wyborem. Jednym z rozwiązań jest zakreślenie słowa czy symbolu kółkiem w celu wskazania rzeczownika, podczas gdy małe kółko wpisane po prawej stronie słowa czy symbolu u góry może oznaczać czasownik w bezokoliczniku.

to act

an act

an action (... ion: ...)

active

an activist

an activity

Rozróżnienie formy przeczącej i twierdzącej

Znajdź wyraźną metodę wyrażania formy przeczącej i twierdzącej.

Przykład:

Switzerland is not a big country

big

or

not

or

no big

or

small

Wyrażanie ilości i intensywności

Należy stosować różne rodzaje podkreśleń w celu wyrażenia intensywności, ilości, uczucia, itp.

Przykład:

Your statement is very important

My brother is a little rich

He is not at all happy

Yr. is imp.

My b: rich

He:

Przedstawianie ruchów

14

Posługujcie się Państwo strzałkami i/lub znakami matematycznymi w celu przedstawienia ruchów w górę i w dół, wahań, ruchów, rosnących bądź zmniejszających się kwot.

Przykład:

France is bigger than Ireland

The value of the dollar has dropped

but the yen has increased

FR > IR

Value/\$↓

b. /yen↑

Ukazywanie zestawień

Krótkie pionowe linie są przydatne do ukazania wyliczenia, zestawienie przymiotników lub tego, co jest wiązane z danym słowem lub pojęciem go poprzedzającym.

Przykład:

During his year in jail, John was insulted, severely beaten and often deprived of food:

—
Dur.

yr.

jail.

John insultd

beaten

no food (oft.)

Łączenie i kończenie

- Znajdźcie Państwo odpowiednie łączniki lub sposób na ukazanie sekwencji idei bądź związku pomiędzy następującymi po sobie ideami; znajdźcie szybką formułę wyrażania zwrotów, takich jak „oto dlaczego”, „przedtem”, „ale”, „ponieważ”, „mimo to”, itp.

- Do zaznaczenia końca zdania posługujcie się Państwo wyraźnym znakiem (nie kropką, która nie jest dość widoczna i powinna być stosowana w innych celach), takim jak krótka pozioma linia po lewej stronie kartki. Krótka podwójna pozioma linia może oznaczać koniec uwagi na jeden temat i przejście do innej idei. Pełna pozioma linia przez całą stronę może oznaczać koniec całej wypowiedzi.

Wyrażanie pytania

- Kiedy mówca zadaje pytanie, przydatne jest użycie stosowanego w języku hiszpańskim odwróconego znaku zapytania na początku pytania w celu przypomnienia sobie, aby intonacją zaznaczyć, że zadajemy pytanie, a nie

stwierdzamy fakt.

Przykład:

15

Has Mary ever tried to eat tropical fruit, such as durian, papaya and rambutan

¿Mary

(ya) eat

fruit ex. durian

pap.

ramb.

Posługiwanie się interpunkcją

Starajcie się Państwo czynić jak najlepszy użytek ze znaków interpunkcyjnych, takich jak przecinki i nawiasy. Pamiętajcie przy tym, że nie muszą one odpowiadać ogólnie przyjętym regułom gramatycznym: w przypadku notacji na potrzeby tłumaczenia konsekwentnego, pisownia i reguły gramatyczne nie liczą się: macie Państwo do czynienia z czysto WERBALNĄ ekspresją i wszystkie środki są uzasadnione, o ile pomagają one Państwu wiernie interpretować przekaz, odzwierciedlając dokładnie intencję mówcy, w tym jego intonację, styl mówienia, wzorce kulturowe, itp.

Zasadnicze zagadnienia

Państwa notatki są przeznaczone do natychmiastowego użytku, mają przypomnieć Państwu informacje, które mają Państwo jeszcze świeżo w umyśle. Nie należy oczekiwać, że będziecie Państwo w stanie ponownie wykorzystać swoje notatki po upływie kilku dni czy nawet godzin, może poza datami, nazwiskami/nazwami i danymi liczbowymi;

Upewnijcie się Państwo, że piszecie wyraźnie i posługujecie się jedynie znakami, skrótami czy symbolami, co do których macie pewność, że natychmiast je rozpoznacie i będziecie w stanie bez trudu odczytać;

Chociaż Państwa ustne tłumaczenie wypowiedzi powinno zawierać wszystkie informacje podane przez mówcę, nie powinno ono trwać dłużej niż pierwotna wypowiedź mówcy;

Każdy przetłumaczony segment wypowiedzi należy przekreślić skośną linią. Kiedy mówca przestanie mówić, należy szybko powrócić do kartki, na której rozpoczęli Państwo notację jego ostatniej wypowiedzi i zacząć tłumaczyć ją bez marnowania czasu na przeglądanie sporządzonych notatek;

Zerkając na własne notatki powinni Państwo trzymać prosto głowę i spoglądać na osobę, do której się zwracacie. Należy przemawiać w naturalny i przekonujący sposób tak, aby utrzymywać stałą uwagę słuchacza. Zgodnie ze złotą zasadą należy postawić się w miejsce osoby, której wypowiedź tłumaczymy, dzieląc pod każdym względem jej chęć do komunikowania się i bycia zrozumianą.

Jakie ćwiczenia tłumacz może wykonać samodzielnie?

Istnieje szereg metod, które mogą pomóc Państwu w podnoszeniu umiejętności. Większość z nich jest całkiem prosta i może być realizowana samodzielnie przez tłumacza bądź z pomocą znajomego. Metody te są wykorzystywane przez wszystkich zawodowych tłumaczy ustnych:

wyszukiwanie krótkich artykułów w czasopiśmie lub gazetach i tłumaczenie ich a vista w celu pobudzenia umiejętności „przełączania się” z jednego języka na drugi. To

16

ćwiczenie należy wykonywać regularnie, dokonując ustnego przekładu na głos na własne potrzeby (przed lustrem) bądź dla znajomego lub kolegi;

czytanie na głos artykułów prasowych parafrazując bądź na nowo formułując zdania przy użyciu innych słów, ale z zachowaniem tego samego znaczenia w celu rozbudowy słownictwa i ćwiczenia umiejętności szybkiego znajdowania synonimów;

poproszenie innej osoby o przeczytanie dowolnego tekstu w zwykłym tempie (zaczynając od jednominutowej lektury a skończywszy na trzech lub czterech minutach) i sporządzanie notatek na potrzeby tłumaczenia konsekwentnego. Przepisywanie całego tekstu pełnym tekstem, porównywanie go z oryginałem i analiza ewentualnych rozbieżności i ich przyczyn. Ćwiczenie to należy wykonywać w jednym języku, aż nabiorą Państwo pewności siebie. Wówczas można powtórzyć ćwiczenie sporządzając notatki z jednego języka na drugi i z powrotem (np. angielski-angielski lub wietnamski-wietnamski, a następnie angielski-wietnamski i wietnamski-angielski); jeżeli posiadają Państwo magnetofon z wbudowanym mikrofonem, należy nagrać krótką audycję radiową lub odczytać na głos krótkie przemówienie. Następnie trzeba odsłuchać nagranie sporządzając notatki. Wreszcie należy nagrać własne tłumaczenie bezpośrednio po odsłuchaniu oryginału i porównać je z oryginałem. Ćwiczenie to może okazać się pomocne w usunięciu pewnych niedociągnięć związanych z podawaniem tłumaczenia (intonacja, dykcja, dźwięki towarzyszące „zacinaniu się” bądź oznaki nerwowości). Istotne jest również, aby nauczyć się lubić dźwięk własnego głosu. Dzięki temu nabiorą Państwo pewności siebie, a praca będzie sprawiać Państwu przyjemność.

Rozdział czwarty

Ogólne porady

W tym Rozdziale uzyskają Państwo:

- kilka ogólnych wytycznych związanych z jakością tłumaczenia;
- wskazówki dotyczące podawania tłumaczenia konsekwentnego;
- wskazówki dotyczące zachowania wierności i neutralności tłumaczenia ustnego;
- wskazówki dotyczące tłumaczenia ustnego z udziałem dzieci-uchodźców;
- wskazówki dotyczące tłumaczenia ustnego z udziałem kobiet-uchodźców; oraz
- wytyczne w zakresie nastawienia tłumacza i jego zachowania.

Kilka ogólnych wytycznych związanych z jakością tłumaczenia

Przygotowywanie się i szkolenie we własnym zakresie w oparciu o ćwiczenia opisane na końcu ostatnich rozdziałów może przyczynić się do poprawy jakości wykonywanej przez Państwa pracy. Poniżej przedstawiono kilka kolejnych pomysłów z tej samej dziedziny.

Rozbudowa słownictwa

Przygotujcie Państwo listę słów i wyrażeń, których się spodziewacie. Za każdym razem zdarzy się coś nowego lub nieznanego. Zapamiętaj, o co chodziło, i dopisz to do swojej listy. W ten sposób stworzysz glosariusz, który pomoże Państwu zaoszczędzić cenny czas i

17

uniknąć szukania tłumaczenia. Podawane przez Państwa tłumaczenie będzie swobodniejsze, a Państwo nabierzecie większej pewności siebie!

Praca nad dykcją i artykulacją

Dla tłumacza ustnego istotne jest to, żeby był słyszany i rozumiany. Jeżeli klienci proszą Państwa o powtórzenie zdań/fraz, może się okazać, że Państwa mowa wymaga poprawy.

- Ćwiczenie wymowy samogłosek i spółgłosek;

Jeżeli konkretna samogłoska czy spółgłoska sprawia Państwu trudności, trzeba przeanalizować, które narządy aparatu artykulacyjnego są w użyciu w danym przypadku. Zrozumienie mechaniki wydawania dźwięków często może okazać się pomocne w wyraźniejszym ich artykułowaniu.

- Słuchanie własnej wymowy

Zwróćcie Państwo szczególną uwagę na to, gdzie pada akcent w danym słowie. W razie wątpliwości zajrzyjcie do słownika.

- Nauka frazowania i podkreślania

Należy korygować własny sposób mówienia dobierając słowa grupami, które brzmią

naturalnie, i modulować głos w celu uniknięcia monotonii. Dzięki temu Państwa tłumaczenie będzie łatwiejsze do zrozumienia i przyjemniejsze dla ucha odbiorcy.

Praca nad głosem

Jak już zdążyliśmy zauważyć, zrozumienie mechaniki głosu może okazać się pomocne w pracy nad artykulacją. To samo dotyczy jakości Państwa głosu. Przyswojenie metod odprężania się i prawidłowego oddychania jest także istotne. Odprężenie mające na celu zapewnienia dobrej mowy wymaga zmniejszenia napięcia (ale nie jego całkowitego wyeliminowania). Doświadczenie pozwoli Państwu na uzyskanie właściwego stopnia napięcia mięśniowego pod kątem właściwej kontroli. Dobrze wyszkolony głos musi również być donośny. Musi być go dobrze słyszać. Chociaż ma to mniejsze znaczenie w kontekście wywiadu, staje się istotne, gdy zostaną Państwo poproszeni o tłumaczenie ustne na spotkaniu lub podczas uroczystości. Istnieje szereg prostych ćwiczeń na oddychanie, które mogą przyczynić się do podniesienia donośności Państwa głosu.

Praktyczne wskazówki dotyczące podawania tłumaczenia konsekwentnego

Ustalenie optymalnej długości tłumaczonego segmentu wypowiedzi

Kluczową kwestią jest ustalenie odpowiedniej standardowej długości tłumaczonych fragmentów wypowiedzi. Będzie ona zróżnicowana w zależności od złożoności tematu, jasności wypowiedzi mówcy i Państwa doświadczenia w zakresie tłumaczenia ustnego. Państwa zadaniem, jako tłumacza, jest przerwanie mówcy, zanim segment stanie się zbyt długi. Mogą Państwo przerywać mówcy (wystarczy powinien dyskretny gest), aż przyzwyczają się on/a do właściwej długości wypowiedzi, lub zwyczajnie poprosić go o

18
robienie częstszych przerw. Doświadczony tłumacz ustny powinien być w stanie – z pomocą notacji – tłumaczyć ponad 4-minutowe wypowiedzi mówcy, ale takie segmenty będą zbyt długie dla mniej doświadczonego tłumacza.

Jak szybko należy tłumaczyć?

Należy dążyć do mówienia w normalnym tempie (szybko, a przy tym wyraźnie). Powolny tłumacz może znacznie wydłużyć sesję, a tego należy unikać. W idealnych warunkach Państwa tłumaczenie będzie nieco krótsze od wypowiedzi mówcy. Jeśli jest ono znacznie krótsze, prawdopodobnie dopuścili się Państwo przesadnego streszczenia wypowiedzi czekając zbyt długo z podaniem tłumaczenia, aż mówca skończy mówić. Jeśli jest ono dłuższe, oznacza to, że mówicie Państwo zbyt wolno, zbyt długo szukacie właściwych słów bądź dodajecie własne objaśnienia. Wszystkiego tego należy unikać.

Przybranie właściwego tonu

Istnieją dwie szkoły wśród zawodowych tłumaczy co do tonu, jakim ma się posługiwać tłumacz. Dla niektórych, tłumacz musi pozostać całkowicie neutralny, dążąc jedynie do możliwie najwierniejszego przełożenia tego, co zostało powiedziane. Dla innych, tłumacz musi w swoją mowę włożyć ekspresję, aby oddać emocje mówcy. W kontekście wywiadów z uchodźcami naturalne jest wprowadzanie przez tłumacza intonacji i unikanie monotonii. Jako tłumacze winni Państwo stanowić odbicie mówcy, ale nie „poprawiać” go. Należy pamiętać o tym, żeby podnosić wzrok znad notatek i mówić wyraźnie.

Gdzie powinien siedzieć tłumacz?

Miejsce, które zajmują Państwo w stosunku do osoby prowadzącej wywiad i wnioskodawcy, stanowi istotny szczegół. Właściwym miejscem dla tłumacza jest miejsce u boku prowadzącego wywiad i nieco za nim, dzięki czemu prowadzący wywiad znajduje się twarzą w twarz z osobą ubiegającą się o status uchodźcy.

NIGDY NIE NALEŻY ZASIADAĆ POMIĘDZY OSOBĄ PROWADZĄCĄ WYWIAD A WNIOSKODAWCĄ.

Prawidłową pozycję tłumacza ilustruje poniższy szkic.

Prowadzący wywiad Wnioskodawca

Tłumacz

Zachowanie wierności i neutralności tłumaczenia

Niezależnie od okoliczności, powinno to być Państwa stałym i głównym celem. Państwa wiarygodność jako tłumaczy jest uzależniona od wierności i neutralności Państwa tłumaczenia, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części niniejszego modułu poświęconej

zachowaniu i nastawieniu tłumacza. Opracowanie niezawodnego systemu notacji, jak zaleca się w Rozdziale trzecim, może okazać się niezwykle przydatne w tym względzie.

Kilka dodatkowych praktycznych wskazówek:

- Należy zwracać uwagę na wszelkie szczegóły. Nie należy podejmować prób przesiewania informacji podawanych przez wnioskodawcę, ale wiernie przekładać wszystkie szczegółowe fakty i informacje obiegowe. Pamiętajcie Państwo, że zadaniem prowadzącego wywiad, a nie tłumacza, jest decydowanie o tym, czy podawane fakty mają związek z kryteriami prawnymi czy też nie;
- Należy unikać rozmów z wnioskodawcą. Należy tłumaczyć wszystkie pytania wnioskodawcy, nawet jeśli domyślamy się, jaka będzie na nie odpowiedź.

Przykład: Wnioskodawca: Która jest godzina?

Tłumacz: „Pyta się, która jest godzina.”

- Jeśli ma miejsce rozmowa, której nie rozumie ani prowadzący wywiad ani wnioskodawca, należy streścić jej przebieg;
- Należy unikać wyrażania osobistych poglądów. Państwa zadaniem, jako tłumaczy, nie jest reagowanie, werbalnie ani wyrazem twarzy, na słowa mówcy.

Jak należy postąpić, gdy...

- Nie rozumiemy danego wyrażenia bądź słowa?

Jeśli zdarzy się taka sytuacja, należy poprosić o wyjaśnienie niż ryzykować zgadywanie.

Trzeba przy tym zasygnalizować drugiej stronie (prowadzącemu wywiad lub wnioskodawcy w zależności od okoliczności), że prosimy o dodatkowe wyjaśnienie.

- Wnioskodawca odwołuje się do pojęcia bardzo typowego dla jego kultury?

I w tym przypadku należy raczej poświęcić trochę czasu na wyjaśnienie niż dopuścić do powstania nieporozumienia. Nie można zapominać, że Państwa wartość jako tłumacza nie ogranicza się do znajomości języka. Pełnicie Państwo również rolę kanału umożliwiającego komunikację. Proste słowa, takie jak „brat”, „rodzina”, itp. mogą nieść z sobą bardzo odmienne pojęcia w zależności od kultury. Należy pamiętać o wyjaśnieniu wnioskodawcy powodów dialogu z prowadzącym wywiad.

- Wypowiedź Wnioskodawcy może wprawić prowadzącego wywiad w zakłopotanie lub obrazić go?

W zasadzie Państwa obowiązkiem jest tłumaczenie wszystkiego, co zostało powiedziane. W praktyce mogą Państwo ostrzec prowadzącego wywiad co do charakteru wypowiedzi wnioskodawcy i poprosić prowadzącego wywiad o pozwolenie na upewnienie się, czy wnioskodawca rzeczywiście zamierza posłużyć się takim językiem, przed podaniem tłumaczenia. Niewielka przerwa może wystarczyć, aby wnioskodawca zmienił ton.

- Język wnioskodawcy jest prymitywny i niewyszukany?

20

Nie należy podejmować próby jego wygładzania czy upiększania – nie na tym polega Państwa rola. Mogą Państwo niekiedy uczynić wypowiedź bardziej klarowną i zwięźłą, ale nigdy nie może to odbywać się kosztem wierności tłumaczenia.

Istnieją dwie sytuacje wymagające dodatkowych wytycznych. Dotyczą one wywiadów z udziałem dzieci-uchodźców i wywiadów z udziałem kobiet-uchodźców. Przedstawione poniżej wytyczne będą Państwu pomocne w obu przypadkach.

Tłumaczenie z udziałem dzieci-uchodźców

Przedstawione niżej zalecenia pochodzą z „Wytycznych w zakresie prowadzenia wywiadów z udziałem pozbawionych opieki dzieci i młodocianych-uchodźców oraz przygotowywania historii społecznych” wydanych przez służby wsparcia technicznego programu (Programme Technical Support Service) w Biurze Głównym UNHCR. Jako od tłumaczy oczekuje się od Państwa odgrywania bardziej aktywnej roli z racji Państwa możliwości komunikowania się z dzieckiem w jego języku.

- Należy dokładnie wyjaśnić dziecku przed rozpoczęciem wywiadu, że zostanie ono poproszone o udzielenie odpowiedzi na kilka pytań, i podać powody przeprowadzania wywiadu.
- W sytuacji gdy dziecko zdradza objawy zaniepokojenia, należy je uspokoić i okazywać zrozumienie.
- Należy powstrzymać się od występowania w roli adwokata dziecka, ponieważ może to zniekształcić przebieg wywiadu.
- Należy zająć miejsce bliżej dziecka niż prowadzącego wywiad tak, aby nie byli Państwo postrzegani z pozycji władzy ograniczając tym samym swobodę wypowiedzi dziecka.

Tłumaczenie z udziałem kobiet-uchodźczyń

Istnieje zestaw „Wytycznych w sprawie ochrony kobiet-uchodźczyń”, który można otrzymać w biurze terenowym UNHCR i z którego treścią możecie Państwo zechcieć się zapoznać, zwracając szczególną uwagę na rozdział poświęcony prawnym procedurom i kryteriom ustalania statusu uchodźcy.

Istotne jest, aby prowadzący wywiad i tłumacz wspólnie stworzyli warunki umożliwiające wnioskodawczyni przedstawienie możliwie bez przeszkód jej historii. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy wnioskodawczyni doświadczyła traumatycznych przeżyć, takich jak gwałt czy przemoc fizyczna, ponieważ może ona odczuwać ciągły strach, utracić pewność siebie i mieć niską samoocenę, a także zdradzać inne przykre symptomy utrudniające komunikowanie się z nią.

Bez wątpienia zadanie będzie ułatwione, jeżeli tłumaczem będzie kobieta i gdy osobą prowadzącą wywiad również będzie kobieta. W takim przypadku mogą Państwo zastosować się do przedstawionych w poprzedniej części zaleceń dotyczących miejsc zajmowanych w czasie realizacji wywiadu.

Prowadząca wywiad Wnioskodawczyni

Tłumaczka

21

Układ ten powinien ulec zmianie, jeżeli tłumaczem jest mężczyzna lub gdy osobą prowadzącą wywiad jest mężczyzna, ponieważ między uczestnikami istnieć będzie inna relacja.

- Tłumacz-mężczyzna z kobietą przeprowadzającą wywiad

W tym scenariuszu pożądane jest, aby tłumacz-mężczyzna zachował większą odległość od kobiety prowadzącej wywiad, która powinna zająć miejsce bliżej wnioskodawczyni.

Prowadząca wywiad Wnioskodawczyni

Tłumacz-mężczyzna

- Tłumaczka z mężczyzną prowadzącym wywiad

W tym przypadku zalecane jest, aby tłumaczka zajęła miejsce bliżej wnioskodawczyni, a mężczyzna prowadzący wywiad zachował od niej większą odległość.

Prowadzący wywiad Wnioskodawczyni

Tłumaczka

Wytyczne w zakresie nastawienia i zachowania tłumacza

Jak już wspominaliśmy w niniejszym module, zadanie tłumacza jest trudne niezależnie od

okoliczności. Jego dobre wykonanie wymaga koncentracji, znajomości języka, giętkości umysłu i wielu innych cech osobowości.

Tłumaczenie ustne w kontaktach z uchodźcami może nakładać na tłumacza jeszcze większe obciążenia. Może Państwu przyjsć tłumaczyć w trudnych warunkach, w głośnych i niewygodnych miejscach, gdzie trudno jest o koncentrację. Pomiędzy stronami mogą występować znaczne różnice kulturowe, co wymagać może czegoś więcej niż tylko prostego tłumaczenia wypowiadanych słów. Możecie Państwo zetknąć się z nowym lub nieznanym sobie słownictwem lub pojęciami.

Zdarzają się niekiedy poważniejsze sytuacje. Osoba prowadząca wywiad może nałożyć na tłumacza dodatkowe obciążenia, oczekując od niego załatwienia drobnych spraw czy realizowania różnych zadań leżących poza zakresem obowiązków tłumacza. W jednym przypadku tłumacz skarżył się, że kazano mu przyprowadzić opornych wnioskodawców z chat do miejsca odbywania się wywiadu. Z drugiej strony wnioskodawcy mogą dążyć do wywarcia presji na tłumaczu uciekając się do łapówek bądź grózb i żądając od tłumacza, by kłamał w ich interesie.

Stąd jest niezwykle ważne, aby Państwa nastawienie i ramy zachowania jako tłumaczy zostały jasno określone. Poniżej przedstawiono zbiór praw i obowiązków tłumacza, którego

stosowanie w postaci swoistego kodeksu postępowania zawodowego jest przez nas zalecane. W Państwa interesie leży pamiętanie o istnieniu takiego kodeksu postępowania jako zestawie przydatnych wytycznych i formie zabezpieczenia przed nadużyciami.

Państwa prawa jako tłumaczy

Dostęp do informacji na temat czekającej Państwa pracy
Należy upominać się u prowadzącego wywiad o przekazanie dostatecznej ilości informacji na temat czekających Państwa zadań. Elementem takiego przygotowania musi być przedstawienie tła kolejnego przypadku (przesłuchania). Nawet jeśli występują ograniczenia czasowe, Państwa praca będzie efektywniejsza, jeżeli zawczasu zostaną Państwo poinformowani o jej celu i kontekście. W idealnych warunkach osoba prowadząca wywiad zorganizuje szkolenie przed rozpoczęciem tłumaczenia, ale będzie to zależeć od konkretnej sytuacji.

Zdefiniowanie roli tłumacza

Standardową praktyką powinno być przedstawianie tłumacza wnioskodawcy przez osobę prowadzącą wywiad i zdefiniowanie Państwa roli jako tłumacza. Nie jest to wyłącznie kwestia kurtuazji. Takie podejście może przyczynić się do uchronienia Państwa przed naciskami ze strony wnioskodawcy w sytuacji, gdy osoba prowadząca wywiad jednoznacznie stwierdza, że rolą tłumacza jest umożliwienie komunikacji i że tłumacz nie jest odpowiedzialny za wynik wywiadu.

Zdobywanie szacunku

Jako tłumacze mają Państwo prawo do równego traktowania. Tłumaczenie ustne jest usługą, ale tłumacze nie są sługami! Owszem, mogą wystąpić okoliczności, w których zostaną Państwo poproszeni o realizację zadania bądź uzyskanie informacji, których to czynności osoba prowadząca wywiad nie może wykonać z powodu bariery językowej. Takie sytuacje jednak powinny stanowić raczej wyjątek niż regułę. Przedstawiony wcześniej przykład złego traktowania, gdy tłumaczowi poleca się samodzielne przyprowadzenie nie współpracującego wnioskodawcy nie może stać się regułą.

Uzyskanie odpowiedniego wsparcia

Aby działać efektywnie, potrzebują Państwo wsparcia ze strony osoby prowadzącej wywiad. Jeżeli sprawy przybiorą niepomyślny obrót i dojdzie do nieporozumienia, tłumacz musi mieć możliwość przerwania wywiadu i wyjaśnienia wątpliwości. Nawet w sytuacji gdy prowadzący wywiad będzie działał w ramach napiętego terminarza, jest

on zobowiązany okazać Państwu swoje wsparcie.

Państwa obowiązki jako tłumaczy

Określone powyżej prawa tłumaczy dopełniają ich obowiązki. Opisano je pokrótce poniżej.

Utrzymanie wysokiego poziomu świadczonych usług

23

Większość porad zawartych w niniejszym module ma w szczególności pomóc

Państwu w utrzymaniu możliwie najwyższego poziomu świadczonych usług.

Obejmują one praktyczne wskazówki dotyczące doskonalenia stosowanych technik i uczenia się nowych oraz utrzymania profesjonalnego nastawienia do wykonywanej pracy. Państwa zadaniem, jako tłumaczy, jest możliwie wierne oddanie pierwotnego przekładu. W razie wątpliwości co do znaczenia usłyszaną wypowiedzi, zaleca się zwrócenie o dodatkowe wyjaśnienia. Równie istotne jest zachowanie przez Państwa wrażliwości kulturowej, ponieważ komunikacja bynajmniej nie kończy się na samych słowach i frazach!

Zachowanie neutralności

Rolą Państwa jako tłumaczy nie jest opowiadanie się po którejkolwiek stronie. Mogą Państwo współczuć wnioskodawcy, ale nie wolno Państwu występować w charakterze jego adwokata. Jak już wspomniano wcześniej, wnioskodawca może nawet nalegać, abyście Państwo dopuszczali się zmyślenia bądź kłamstwa w jego interesie. Nigdy nie należy ulegać tego rodzaju namowom. Stawką jest wiarygodność Państwa i funkcji pełnionej przez Państwa jako tłumacza.

Mogą nawet Państwo czuć się w obowiązku niekiedy odmówić wystąpienia w charakterze tłumacza, jeżeli istnieją silne osobiste więzi pomiędzy Państwem a wnioskodawcą. Taka sytuacja może mieć miejsce, na przykład, gdy zarówno wnioskodawca jak i Państwo jesteście członkami tej samej rodziny lub zwartej społeczności.

Zachowanie poufności

Standardową praktyką wśród zawodowych tłumaczy jest zachowanie w ścisłej tajemnicy treści toczonych w ich obecności rozmów. Wymóg ten bez wyjątku musi dotyczyć także przesłuchań w sprawie o nadanie statusu uchodźcy. Ujawnienie faktów dotyczących historii danego wnioskodawcy może mieć bardzo groźne skutki, na przykład, dla członków jego rodziny bądź krewnych pozostających w kraju pochodzenia. Mając powyższe na uwadze:

- nie należy nigdy omawiać tego, co się usłyszało w trakcie wywiadu z osobami nie uczestniczącymi w takim wywiadzie;
- tłumacz jest obowiązany zniszczyć wszelkie notatki z chwilą, gdy staną się one bezużyteczne. Jeżeli konieczne jest zachowanie notatek pomiędzy jednym wywiadem a drugim, należy zawsze upewnić się, że nikt oprócz nas nie ma do nich dostępu.

Powstrzymanie się od nadużywania posiadanej władzy

Jako tłumacze są Państwo często jedynymi osobami, które są w stanie dokładnie śledzić bieg wydarzeń w danych okolicznościach, w których występuje zapotrzebowanie na Państwa usługi. Poza wcześniej zdefiniowanymi ograniczeniami sytuacja ta niesie z sobą pewne poczucie władzy. Z uwagi na pełnioną funkcję winni Państwo oprzeć się pokusie nadużywania tej władzy, a, wręcz przeciwnie, wykorzystywać ją w sposób konstruktywny.

24

Tytułem podsumowania znajdują Państwo poniżej zestawienie omówionych praw i obowiązków. Razem składają się one na kodeks postępowania tłumacza.

Prawa

Obowiązki

Dostęp do informacji na temat
czekającej Państwa pracy
Zdefiniowanie roli tłumacza
Zdobywanie szacunku
Uzyskanie odpowiedniego wsparcia
Utrzymanie wysokiego poziomu
świadczonych usług
Zachowanie neutralności
Zachowanie poufności
Powstrzymanie się od nadużywania
posiadanej władzy

